

Біля класної дошки

І.КОЛЯДА, О.МОНЧАК,
НПУ ім М.П.Драгоманова

МОНГОЛЬСЬКА НАВАЛА НА УКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ (Урок з історії України, 7 кл.)

Тема уроку: Монгольська навала на українські землі.

Тип уроку: формування вмінь та навичок.

Вид уроку: лабораторно-практичне заняття.

Мета: Розглянути походи Батия в руські землі, завоювання монголами Північно-Східної і Південно-Західної Русі; розкрити суть і значення боротьби народів Європи і Азії з монгольськими завойовниками.

Розвивати вміння аналізувати історичні події, факти; встановлювати зв'язки між історичними подіями, співставляти їх.

Показати героїзм народу в боротьбі проти загарбників. Виховувати почуття поваги до історичного минулого України.

Навчально-методичне забезпечення:

1. І.А. Коляда, К.І. Криlach, С.П. Юренко. Історія України. Підручник для 7 класів. — К.: Генеза, 2001.
2. Р.Д. Лях, Н.Р. Темірова. Історія України: підручник для 7-го класу середньої школи. — К.: Генеза, 1998.
3. І.А. Коляда, В.С. Власов. Історія України: Навчальний посібник для 7 кл. середньої школи. — К.: АСК, 1999.
4. І.О. Винокур, С. Трубочанінов Давня і середньовічна історія України. Навчальний посібник для 7 кл. — К.: Глобус, 1996.
5. К.О. Баханов. Історія України: Робочий зошит учня 7 кл. — К.: Абрис, 1997.
6. І.А. Коляда, І.Ф. Шиманська. Історія України в завданнях, запитаннях, ілюстраціях: Дидактичний матеріал для учнів 6-7 кл. — К.: Магістр-S, 1997
7. І.А. Коляда, К.І. Криlach, А.О. Подобєд. Історія України: Дидактичні матеріали для 7 кл. — К.: АСК, 1998.
8. Я.М. Гольденберг. Історія України. Схеми, таблиці, джерела, думки істориків. Частина I К.: Орбіта, 1999.
9. Л.І. Дух. Історія України в таблицях для 7-11 кл. — Х.: ННМУ Розвиваюче навчання, 1998.
10. Україна: історичний атлас для 7 кл. — К.: МАПА, 1998.

План.

1. Битва на р. Калці 1223 року.
2. Нашестя Батия на Русь. Облога Києва та його штурм.

3. Розорення Галицько-Волинського князівства та інших земель.

4. Значення боротьби українського народу проти монгольської навали.

Хід уроку

1. Битва на р. Калці 1223 року.

Актуалізація попередніх знань учнів.

Вступна бесіда.

— Що ви знаєте про монголів, їхню батьківщину?
— Які країни і чому їм вдалося завоювати на початку XIII століття?

— Хто такий Чингіс-хан? Що ви про нього знаєте?
— Які походи здійснили монголи під орудою Чингіс-хана?

Робота з наочністю.

Учням пропонується розглянути малюнок, на якому зображено монгольського воїна.

Завдання:

— Подумайте, яким було монгольське військо. Яким було озброєння монгольського воїна?

— В чому його подібність до озброєння руського воїна, а в чому відмінність?

Робота з таблицею.

Вчитель на дошці малює таблицю «Завойовницькі походи Чингісхана і Батия», учні малюють у зошитах і разом з учителем заповнюють її в ході уроку.

Дата	Держава	Міста	Наслідки

Розповідь вчителя.

На початку XIII століття, саме тоді, коли Київська держава переживала роздробленість, у Центральній Азії внаслідок зростання могутності ряду племен склалася Монгольська держава, яка повела політику широкомасштабних завоювань як в Азії, так і в Європі. Було підкорено Північний Китай, Середню Азію. Цілі країни лежали в руїнах.

Захопивши Закавказзя, монголи, переслідую-

ючи половців, витіснили їх у степи Приазов'я. Тоді половецький князь Котян звернувся до свого зятя — галицького князя Мстислава Удалого — з пропозицією об'єднатись у боротьбі проти небезпечного ворога: «Сьогодні нас переб'ють, а завтра вас, якщо нам не допоможе».

В Києві був скликаний з'їзд руських князів. На цьому з'їзді було вирішено об'єднатися з половцями для боротьби з монголами й вирушити їм назустріч.

Робота з локальною схемою.

Вчитель малює на дошці розташування військ під час битви на річці Калка і розповідає про хід воєнних дій.

Робота з датами.

31 травня 1223 року — вирішальна битва об'єднаних сил з монгольським військом (учні записують в зошит).

Робота з документом.

Розповідь вчителя ілюструється уривками з документа.

Завдання:

— Про яку історичну подію багдадський урядовець Ібн-ал-Асиз пише:

«Це був один із найзапекліших боїв: він тривав кілька днів, але татари, нарешті, стали переможцями; половці і русичі зазнали цілковитої поразки. Ті, які встигли врятуватись, дісталися Русі у найнещаснішому вигляді?»

Питання на закріплення:

— Назвіть причини поразки об'єднаних військ у битві з монголами.

2. Нашестя Батия на Русь. Облога Києва та його штурм.

Робота з документом.

Завдання:

— Визначить, про яку подію розповідається у ньому? Коли саме і де ці події відбувались? Подумайте, про яке місто говориться в цьому уривку?

— Яка подальша доля цього міста?

«Рано в кінці листопада цього страшного року задзвонив вічовий дзвін. Він дзвонив уперто, наполегливо, своїм дзвоном піднімаючи горожан, закликаючи йти не гаючись на майдан перед собором св. Софії. Всі зібрались на пагорбі, з якого відкривався вид на дальні простори степів. Там, у далечині, звідки виходить сонце, були видні чорні дими. — Що це, очерет горить? — запитували одні. — Ні, це татари гріються біля вогнища, — відповідали інші».

Розповідь вчителя.

1236 року численне монгольське військо на чолі з ханом Батием, онуком Чингісхана, знову посунуло на Русь. 1237 року Батиева орда досягла рубежів Північно-Східної Русі. Протягом 1237—1238 років під владою монголів опинилися міста Рязань, Володимир-на-Клязьмі, Суздаль, Москва, Ростов, Углич, Кострома, Тор-

жок, Ярославль, Твер та інші, за винятком Новгород, Пскова.

1239 року завойовники рушили на князівства Південно-Західної Русі. У березні цього року Батий оволодів Переяславом. Протягом жовтня вони спустошили Чернігівську землю.

Робота з історичною картою.

Вчитель показує на карті землі, які були завойовані монголами.

Розповідь вчителя.

1240 року Батиева орда підійшла до стін міста. Після 9-денного штурму Київ був підданий страшному, небаченому розоренню.

Робота з документом.

Вчитель зачитує уривок з Літопису Руського:

«...А на завтра прийшли татари на них, і була битва між ними велика. Люди тим часом вибігали і на церкву, і на склепіння церковне з пожитками своїми, і од тягара повалилися з ними стіни церковні, і так укріплення було взяте татарськими воями...»

— Про яку подію повідомляє літопис? Коли вона відбулася?

— Як довго тривала оборона міста? Хто керував нею? Як Батий повівся з воеводою, що керував обороною міста?

Монгольська навала. Атака Батиевої кінноти.

Репродуктивна бесіда.

— Яка була політика князів Київської Русі в умовах монгольського нашестя?

— В чому проявився героїзм простого народу в боротьбі з монголами під час оборони Києва?

3. Розорення Галицько-Волинського князівства та інших земель.

Учням пропонується самостійно прочитати матеріал в підручниках: Лях, Н.Темірова. Історія України, С.202; І.А.Коляда, К.І.Крилич, С.Юренко. Історія України, С.193 і знайти відповідь на запитання:

— Які землі Галицько-Волинського князівства були захоплені монголами?

На контурних картах позначити захоплені монголами території.

Розповідь вчителя.

На початку 1241 року ординці дійшли до Польщі, зруйнували Люблін, Краків, Сандомир та інші міста.

У 1242 році вони вступили в Хорватію, зруйнували Загреб. Але просування орд на захід, ослаблене впертим опором місцевого населення, припинилося. Батий повернувся на Схід. На Нижній Волзі він заснував державу Золоту Орду зі столицею Сарай, у залежність до якої потрапили руські князівства.

4. Значення боротьби українського народу проти монгольської навали.

Учням пропонується проаналізувати запропоновані уривки з документів і в ході бесіди відповісти на запитання.

Завдання 1. Користуючись текстом документа, охарактеризуйте сутність монгольського іґа на руських землях:

«...І ось чого вони (монголи) від них вимагають: ходити з ними, коли їм завгодно, на війну проти всіх і давати десятину від усього — як з людей, так і з речей. Відрахувавши десять, беруть одного. Те саме роблять з дівчатками, який відводять у свою землю і тримають їх для послуг. Решту, переписавши, наказували, щоб кожен, як малий, так і великий, навіть немовля одноденне, бідний, багатий, давав данину, а саме: по шкурі ведмедя, чорного бобра, соболя, і якогось чорного звірка, що живе в норах, і по одній шкурі чорної лисиці. Хто не заплатить, того відводять до татар, де він лишається у рабстві...».

- Хто здійснював збір данини на руських землях?
- Яку систему підлеглості руських князів від монголів встановлено?
- Яка доля чекала на землі, міста, що не сплачували данини?
- Чому землі Південно-Західної Русі не були повністю приєднані до складу Золотої Орди і мали обмежену самостійність?

Завдання 2.

«Татари пішли проти Русі і зробили велике нищення в землі Русі, зруйнували міста і фортеці, повбивали людей. Просуваючись сюди, вони своїми боями спустошили всю Русь» (П.Карпіні).

- До яких наслідків призвела монгольська навала?
- У чому полягає всесвітньо-історичне значення боротьби наших пращурів із завойовниками?

Учні записують відповіді в таблицю.

Монгольське завойовання мало наступні наслідки для Русі	Всесвітньо-історичне значення боротьби Русі з монголами полягає у:

Закріплення та повторення вивченого матеріалу.

1. Складіть хронологічний ланцюжок подій, вказавши дати: Похід Бурундая (____ р.); оборона Києва (____ р.); битва на річці Калці (____ р.); похід на князівства Північно-Східної Русі (____ р.); взяття Чернігова (____ р.); взяття Переяслава (____ р.); отримання князем Данилом Галицьким ярлика від хана Батія (____ р.); похід хана Куремси (____ р.); коронування Данила Галицького (____ р.); здобуття фортеці Галицько-Волинської держави монголами (____ р.); похід монголів до Європи (____ р.).

2. а) Знайдіть визначення кожного історичного поняття:

1. Азія	14. Хан, який об'єднав монгольські племена в могутню державу.
2. Кочовики	15. Володіння хана Золотої Орди на Русі.
3. Монголи	16. Найдавніша форма сплати населенням певної частини продуктів харчування і виробів ремісництва на користь князя чи нападника.
4. Татари	17. Частина світу, де жили монгольські племена.
5. Чингісхан	18. Золотоординський намісник, видав збиранням данини і обліком населення.
6. Данила	19. Племена, що ведуть кочове життя.
7. Батий	20. Столиця Золотої Орди.
8. Орда	21. Племена, що населяють великі простори Центральної Азії.
9. Золота орда	22. Грамота на княжіння, що видавалася руським князям монгольським ханом.
10. Сарай	23. Монгольський хан.
11. Улус	24. Військо монгольських кочовиків.
12. Ярлик	25. Наймогутніше з монгольських племен, яке увійшло до держави Чингіс-хана.
13. Баскак	26. Держава, заснована ханом Батием у пониззі Волги.

Вправу виконайте за зразком «1 — 17» тощо.

б) Поясніть значення поняття «монголо-татарське іґо».

Висновок.

Найважливішою причиною поразки руських військ була феодальна роздробленість Київської держави, відсутність єдності дій князів.

Монгольська навала була великим лихом для нашого народу, яка надовго гальмувала розвиток його матеріальної і духовної культури.

Світове значення боротьби нашого народу з монголами полягає в тому, що впертий опір наших предків ослабив і затримав навалу монголів у Західну Європу. Українські землі, країни Центральної і Східної Європи, відстоюючи свою незалежність від монголів, врятували Західну Європу, її культуру від руйнувань. У цьому їх величезна історична заслуга перед Європейською цивілізацією.

Домашнє завдання.

1. На контурній карті:
 - Показати місця найважливіших битв.
 - Позначити і роки найбільших повстань проти монголо-татарського іґа.
 - Схематично показати кордони держави Чингіс-хана 1227 р.
 - Схематично показати загальний кордон руських князівств на 1240 р.
 - Схематично показати навали Чингіс-хана і його полководців.
 - Схематично показати навалу Батія у 1236 — 1242 рр.
- Позначити місця і вказати дати найважливіших битв.
- Позначити міста, що чинили найбільш стійкий опір монголам.
- Показати кордони Золотої Орди.
- Відмітити походи монголів на Європу.
2. Підготувати оповідання «Оборона Києва від монголів».